

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

พยุหยาตราทางชลมารคในราชสำนักพม่า :
คติ ตำนาน และประวัติศาสตร์สังเขป

State Visit ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๙
ที่สถานทูตไทย ณ กรุงไซ่ง่อน

สำเพ็ง : กำเนิด ความสำคัญ
และความผูกพันในร่มพระบารมี

ไทยได้ดินแดนคืนสมัย จอมพล ป.
“เป็นรางวัล” จากญี่ปุ่น!

“พระพุทธรูปสีหิงค์ รัชกาลที่ ๑”
กับการเมืองไทยสมัย “คณะราษฎร”

สารบัญ

ART & CULTURE

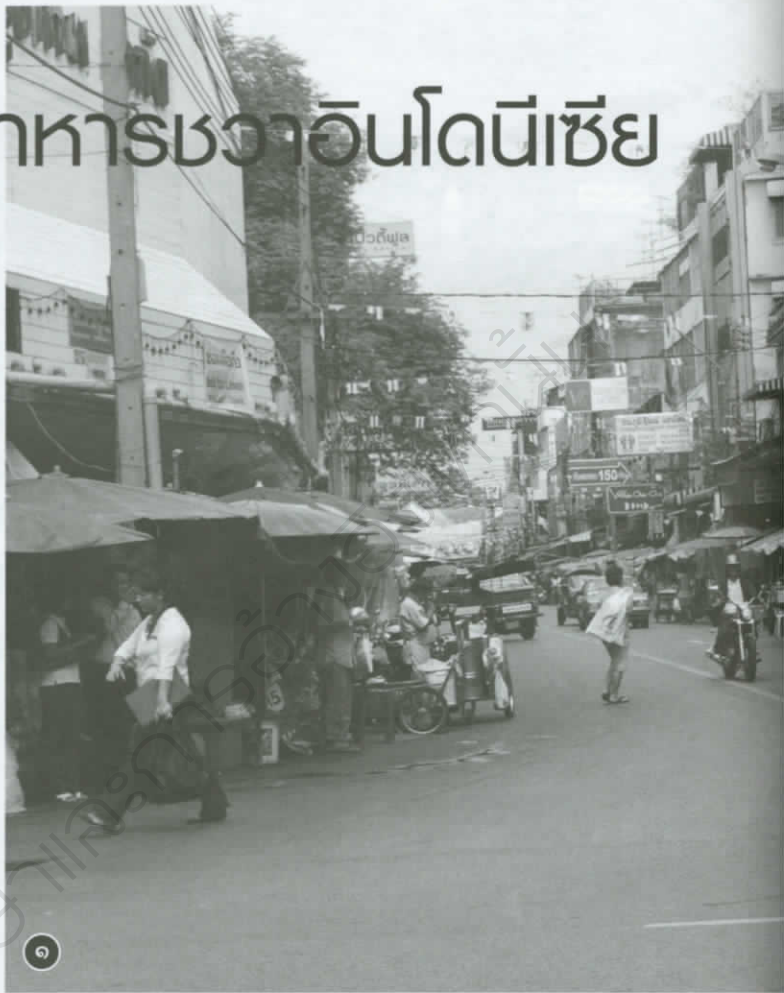
silapa@matichon.co.th

ปฏิถูลใจ / ขรรค์ชัย บุนปาน	๘
จดหมาย	๙
“พระพุทธรูปหิ้งค์ รัชกาลที่ ๑” กับการเมืองไทยสมัยคณะราษฎร	๖๖
ทศวรรษ ๒๔๗๐-๙๐ / วิศรุต บวงสรวง	
สำเพ็ง : กำเนิด ความสำคัญ และความผูกพัน	๘๘
ในร่มพระบารมีจักรีวงศ์ / ดร. นนทพร อยู่มั่งมี	
พยุหยาตราทางชลมารคในราชสำนักพม่า คติ ตำนาน	๙๘
และประวัติศาสตร์โดยสังเขป / สิทธิพร เนตรนิยม	
อึ้ง! ทฤษฎีใหม่หลักฐานอังกฤษ ไทยได้ดินแดนคืน สมัย จอมพล ป.	๑๑๕
“เป็นรางวัล” ตอบแทนจากญี่ปุ่น / ไกรฤกษ์ นานา	
State Visit ครั้งแรกในรัชกาลที่ ๙	๑๓๕
ที่สถานทูตไทย ณ กรุงโซ่งอน / “นิลกังขา”	
คัมภีร์ตำเสวีย (มหาศึกษา) :	๑๕๐
หลักการสำคัญของลัทธิขงจื้อ / ถาวร สิกขโกศล	
ไม่มีจีน ไม่มีจีน : จีนซื้อองเต้ จากบันทึกประวัติศาสตร์จีนโบราณ	๑๖๒
“สื่อจี้” (๒) / รศ. ดร. ศานติ ภักดีคำ, ผศ. นวรัตน์ ภักดีคำ	
สโมสรศิลปวัฒนธรรม	
อาเคียวรำลึก / สุวรรณ พันธุ์ศรี	๑๕
สุนทรภู่ตายที่ไหน? / เอนก นาวิกมูล	๑๖
โกษาปาน / เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	๒๙
เสรีไทยสายนักเรียนนายร้อย / พลเอก บัญชร ชวาลศิลป์	๓๐
เกษตรหลังเกษียณ / พานิชย์ ยศปัญญา	๓๘
ปริศนา “น้ำยาชาวเหนือ” / กฤษ เหลือลมัย	๔๘
ตรอกสะเต๊ะ : วัฒนธรรมอาหารชาวอินโดนีเซียในประเทศไทย /	๕๔
ดร. องค์กร บรรจุน	
เพลงเพื่อฝันไป / บูรพา อารัมภีร์	๖๐
คือ วีรชน “ลำพะยา” / พนม นันทพฤกษ์	๖๓

ตรอกสะเต๊ะ : วัฒนธรรมอาหารชวาอินโดนีเซีย ในประเทศไทย

ดร. องค์กร บรรจง

คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑ ถนนตานี เชื่อมระหว่างถนนจักรพงษ์กับถนนสิบสาม
ห้าง

๒ ตรอกสะเต๊ะ หรือตรอกแขก เชื่อมระหว่างถนนตานี
กับถนนรามบุตรี

เหตุที่คนพากันเรียกตรอกแคบๆ ยาวเพียงสองช่วงตึก เชื่อมระหว่างถนนรามบุตรีกับถนนตานีในตลาดบางลำพูว่า “ตรอกสะเต๊ะ” เพราะคนที่อยู่ในตรอกนี้เกือบทั้งตรอกเมื่อสมัยก่อนทำสะเต๊ะขาย และเป็นสะเต๊ะเนื้อ ที่ว่ากันว่า จุดกำเนิดการทำสะเต๊ะมาจากพวกมุสลิม สะเต๊ะดั้งเดิมจึงทำมาจากเนื้อวัวเท่านั้น และคนที่ทำสะเต๊ะในตรอกสะเต๊ะนี้ก็เป็นมุสลิมที่คนไทยสมัยก่อนนิยมเรียกว่า แขก คนจึงพากันเรียกตรอกนี้ในอีกชื่อหนึ่งว่า “ตรอกแขก”

ตรอกสะเต๊ะ หรือตรอกแขก เป็นถิ่นที่อยู่ของชาวมุสลิมเชื้อสาย

“ชวา” หรือ “ยะวา” ที่มาจากเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย เมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ คนเก่าเล่ากันว่า ลักษณะบ้านเรือนในตรอกสมัยก่อนนั้นเป็นเรือนแถวไม้ชั้นเดียวตลอดทั้ง ๒ ฝั่ง ส่วนใหญ่เป็นบ้านเรือนอยู่อาศัย มีเพียงห้องเดียวที่ตกแต่งขึ้นเฉพาะทำเป็น “บาแล” สำหรับประกอบพิธีทางศาสนาตั้งแต่แรกเริ่มที่โยกย้ายเข้ามาอยู่บนถนนตานี ถนนซึ่งคนอยู่อาศัยส่วนใหญ่ถูกกวาดต้อนมาเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ จากเมืองปัตตานีเมื่อคราวสงครามปราบจลาจล

หัวเมืองปักษ์ใต้เมื่อปี ๒๓๒๙ และเมื่อรัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสเกาะชวาอินโดนีเซีย ครั้งที่ ๓ ในปี ๒๔๔๔ ได้นำชาวชวาซึ่งมีฝีมือในการเพาะปลูก ตกแต่งสวนเข้ามาด้วย ชาวชวากลุ่มนี้จึงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ร่วมกับชาวมุสลิมบนถนนตานี ด้วยเป็นมุสลิมเหมือนกัน

ชุมชนมุสลิมย่านตรอกสุเหร่า ถนนตานี ถนนตะนาว จนถึงสี่แยกคอกวัว เป็นชุมชนมุสลิมขนาดย่อมของย่านบางลำพู รายล้อมด้วยชุมชนไทยมอญ และจีน อี๋ตานาน (สุนทร) อี๋ลกา รีมี่ ชาวมุสลิมตรอกสุเหร่า ย่านมัสยิดจักรพงษ์ เล่าถึงผู้คนที่นี่ว่า “อยู่กัน

เด็กๆ ในร้านทุกคน รวมทั้งคนย่านบางลำพูก็เรียกกันแบบนี้ทั้งนั้น นะบอกกว่า “อาอิชะฮ์” เป็นภาษามลายู “เวลาเด็กผู้หญิงเกิดมาเขาจะตั้งชื่อให้เหมือนกับชื่อภรรยาซึ่งมีเป็นร้อยๆ คนของพระนะบีมุฮัมมัด อัลลอฮ์ เพื่อความเป็นสิริมงคล...”

การเข้ามาของชาวมุสลิมจากเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย บนถนนตานีและตรอกสะเต๊ะย่านบางลำพู ผ่านเรื่องเล่าจากปู่ย่าตายาย และยังคงอยู่ในความทรงจำของอาอิชะฮ์ นั่นคือสืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พอพพระราชหฤทัยในฝีมือในการดูแลตัดแต่งต้นไม้และการเลี้ยงตะโกตัดจึงโปรดเกล้าฯ ให้อาจารย์ผู้ชาย

แบบพี่น้อง คนจีนคนไทยปนเปกันไปเพื่อนของลูกก็เหมือนลูกของเรา เวลาใครมีงานก็ผลัดกันไปช่วย ช่วยทั้งแรงและเงินใส่ซอง แต่หากเป็นงานคนพุทธคนทำอาหารต้องแยกกัน ให้คนมุสลิมทำอาหารเฉพาะมุสลิม เราถึงจะกินได้ เพราะตรงตามหลักการของอิสลามเรา”

มัสยิดจักรพงษ์เป็นศูนย์กลางในการทำพิธีทางศาสนา สร้างขึ้นพร้อมๆ กับการตั้งชุมชนของมุสลิมบางลำพู “เริ่มแรกสร้างด้วยไม้หลังเล็กๆ เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นปูนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ นี้เอง ที่ดินแคบกว่านี้เกือบครึ่งหนึ่งระยะหลังมีผู้ย้ายออกไปอยู่ที่อื่นและ

บริจาคที่ดินให้ มัสยิดจึงมีบริเวณกว้างขึ้นอย่างที่เห็น...” ผู้คนในชุมชนนี้แต่เดิมมีอาชีพทำทอง “คนย่านตรอกสุหร่านี่ส่วนมากเป็นช่างทอง ทางปู่ย่าผมมีอาชีพทำทองในวัง ทำเครื่องราชอิสริยาภรณ์สมัยก่อน แต่ก่อนยังไม่มีเครื่องเชื่อม ต้องใช้ตะเกียงเป่าเชื่อมแหวนเชื่อมทอง...” นอกนั้นก็ประกอบอาชีพเลี้ยงวัว ทำขนมหวาน และอาหารมุสลิมเกือบทุกหลังคาเรือน

ผู้เขียนได้พูดคุยกับ อาอิชะฮ์ (สมจิต) สาราแปญ เจ้าของร้าน “อาอิชะฮ์ รสดี” ปลายถนนตานี ตั้งแต่เมื่อปี ๒๕๕๑ ซึ่งเรียกตนเองว่า “มะ” ที่แปลว่า “แม่” เนื่องจากลูกๆ และ

๓

๔

๓ มะอาอิชะซี่ สาราแปญ
๔ มะอาอิชะซี่ สาราแปญ ถ่ายหน้าร้าน
อาอิชะซี่ รสดี เมื่อปี ๒๕๕๑
๕ บรรยากาศภายในร้านอาอิชะซี่ รสดี
๖-๗ เต้าไฟฟ้าสำหรับย่างเนื้อสะเต๊ะ
ในปัจจุบัน

๕

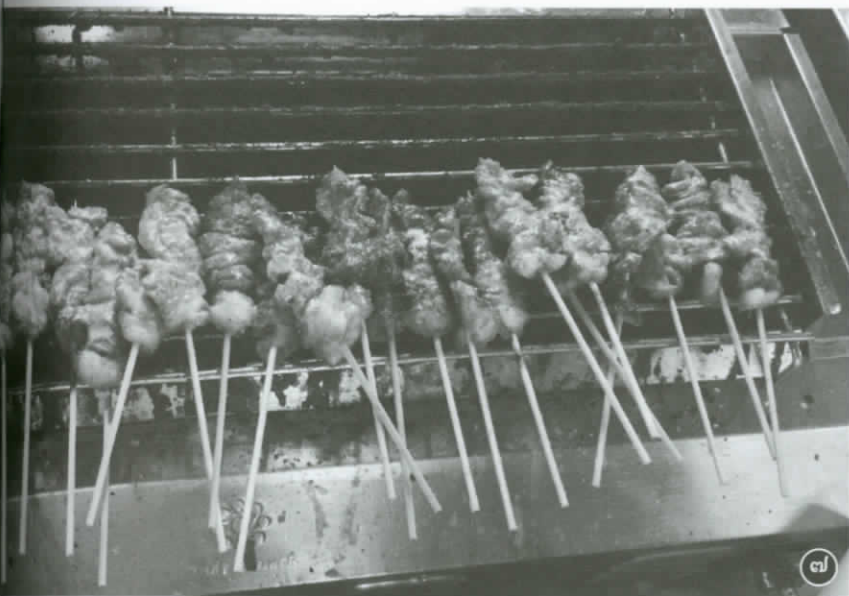

๖

ชาวขวามาเป็นคนสวนประจำพระบรมมหาราชวัง เนื่องจากให้ทำหน้าที่ตัดแต่งต้นตะโกเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ช้าง นก หงส์ และครุฑ เป็นต้น ส่วนพวกผู้หญิงที่ติดตามมากับครอบครัว ล้วนมีฝีมือในการทำอาหาร โดยเฉพาะการหมักเนื้อสะเต๊ะและทำก้วยเตี่ยวแคง (ก้วยเตี่ยวแซก/ข้าวซอย) จึงเร่หาบเต้าย่างเนื้อสะเต๊ะและก้วยเตี่ยวแคงออกเร่ขายย่านบางลำพู สนามหลวง ศาลหลักเมือง ริมถนนราชดำเนินทั้ง ๓ สาย โรงเรียนนายร้อย จปร. ไปจนถึงท่าเตียน และแพร่กระจูร

“ปู่ย่าของมะมาจากอินโดนีเซีย ตั้งร้อยกว่าปีแล้ว มาอยู่กับญาติๆ แถวชอยรามบุตร (หลังโรงแรมเวียงใต้ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น ‘โรงแรมไอบิส กรุงเทพฯ’ หรือ ibis Styles Bangkok Khaosan Viengtai) ที่เข้ามาอยู่ก่อนหน้านั้น เริ่มแรกก็เป็นคนสวนของรัชกาลที่ ๕ ตัดแต่งต้นไม้เป็นรูปนกและสัตว์ต่างๆ เมื่อพ่อของมะเป็นหนุ่มได้เป็นคนขับรถของรัชกาลที่ ๕...แม่ของมะไม่ได้เป็นอิสลาม เป็นคนจีนมาจากโครกกราก มหาชัย (สมุทรสาคร) ตอนหลังแม่จึงได้มาเข้าศาสนา ญาติทางแม่มาตาม แต่แม่ไม่กลับ ก็อยู่กับ

มาเรื่อย...”
ทุกวันนี้ ใครที่เดินผ่านร้านอาอิชะซี่ รสดี ริมถนนตานี ภายในชุมชนมุสลิมเก่าแก่กว่า ๒๐๐ ปีของกรุงรัตนโกสินทร์ ย่านตลาดบางลำพูแห่งนี้ จะได้กลิ่นเครื่องเทศหอมฉุนขึ้นจมูกอันเป็นเอกลักษณ์ของอาหารมุสลิม และเป็นเครื่องเทศอย่างดีที่สั่งตรงมาจากอินโดนีเซีย
“เนื้อสะเต๊ะ ปู่ได้สูตรมาจากอินโดนีเซีย รสชาติไม่เหมือนใคร ยิ่งสมัยนั้นไม่มีศาสนาอื่นทำเป็น แม่เริ่มขายตั้งแต่อยู่ในกรมแผนที่ทหาร แล้วย้ายมาอยู่หน้ากรมทหารผ่านศึก ต่อมา

ได้ปึกหลักเปิดร้านเล็กๆ ชายที่ตลาดนัดสนามหลวง ตอนนั้นขายอาหารเพิ่มขึ้นอีกหลายอย่าง มีซุปรางวัล ข้าวหมกไก่ สลัดแซก...”

มะมีพี่น้องทั้งหมด ๑๓ คน ฐานะทางบ้านยากจน มะจึงไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ ต้องช่วยแม่หาบของขายตั้งแต่ ๑๐ ขวบ แต่งงานเมื่ออายุได้ ๑๗ ปี กับสามีชาวมุสลิมย่านถนนตานี ตั้งเดิม สามีรับราชการทหาร ส่วนมะยังช่วยแม่ขายของเลี้ยงน้องและยังคงกินใช้ในกตสี ต่อมาเมื่อปี ๒๕๑๗ ทางกรุงเทพมหานครมีนโยบายย้ายตลาดนัดสนามหลวงออกไปยังสวนจตุจักร มะไม่ได้ย้ายตามไปด้วยเพราะใกล้บ้าน จึงมาขายที่บริเวณตลาดยอด บางลำพู กระทั่งเกิดเหตุเพลิงไหม้ตลาดยอด

“สามีมะเป็นทหารอาสาเกาหลี รุ่น ๑ ทำราชการจึงไม่มีเวลาช่วยมะค้าขายเท่าไร เงินเดือนน้อยไม่พอใช้จ่าย ลูกตั้ง ๘ คน ยังเล็กๆ กันอยู่ พอได้ คุณปรานี บัวศรีคล้าย (เจ้าของที่ดินให้เช่าร้านอาอิชะฮ์ในปัจจุบัน) ขาประจำร้านอาหารที่ตลาดยอด ชวนให้มาขายที่หน้าบ้านของเขาซึ่งเป็นที่จอดรถของ

พี่ชาย ตอนนั้นมีโต๊ะที่นั่งเพียง ๔-๕ โต๊ะเท่านั้น...”

ต่อมาสามีของมะขอให้เพื่อนช่วยถ่ายทอดสูตรข้าวหมกไก่โบราณของอินเดียให้ ซึ่งมะใช้เวลาเพียง ๓ วัน ก็เรียนรู้จดจำเคล็ดลับได้หมดเพราะมีพื้นฐานและใจรักการทำอาหารเป็นทุนเดิม มะยังเก็บรักษาและคงรสชาติข้าวหมกไก่โบราณตามสูตรที่ได้มานั้นไว้ อย่างเดิม รวมกับสูตรก๋วยเตี๋ยวเนื้อที่มะได้จากเพื่อน (เจ้าของร้านมุฮัมหมัด รสเด็ด) นำมาปรับปรุงจนเป็นที่ถูกปากลูกค้า รวมทั้งเพิ่มรายการอาหารให้ลูกค้าเลือกชิมหลากหลายมากขึ้น จากเดิมมีเพียงสะเต๊ะเนื้อ ข้าวหมกไก่ ซุปหางวัว ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ และสลัดแซก ได้เพิ่มขึ้นมากกว่า ๒๐ รายการ เช่น มะตะบะ แกงกะหรี่เนื้อ-ไก่ ข้าวหมกไก่เนื้อ-กุ้ง ซุปหางวัว-เนื้อ-ไก่ ก๋วยเตี๋ยวเนื้อ ก๋วยเตี๋ยวแกงเนื้อ-ไก่ ลูกชิ้นเนื้อ-ไก่ย่าง ปอเปี๊ยะทอด และอีกมากมาย จุดเด่นอยู่ที่ความสะอาดของอาหาร และการจัดร้าน มีลูกค้าเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ปัจจุบันมีที่นั่งกว่า ๓๐ โต๊ะ แม่ครัวและเด็กเสิร์ฟกว่า ๒๐ คน โดย

เฉพาะในวันเสาร์อาทิตย์จะต้องรับหลานๆ ที่หยุดเรียนมาช่วยงานเพิ่ม เพราะลูกค้าแน่นกว่าวันธรรมดา เหล่านี้สะท้อนคุณภาพและรสชาติอันเป็นที่ยอมรับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน กว่า ๘๐ ปี เป็นการผสมผสานสูตรอาหารเก่าแก่จากเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซียของปู่ย่า กับสูตรอาหารอินเดียโบราณที่ได้จากเพื่อนสามี และความเป็นแม่ครัว คาวหวานในสายเลือดของมุสลิมย่านตรอกสะเต๊ะและตรอกสุหร่า ถนนตานี มาแต่โบราณ

ทุกวันนี้ลูกสาว ลูกชาย ลูกเขย และลูกสะใภ้ของมะเกือบทุกคนช่วยงานอยู่ในร้าน มะถ่ายทอดเคล็ดลับการปรุงอาหารให้ลูกหลานอย่างไม่ปิดบัง แต่ยังไม่วางใจทั้งหมด โดยเฉพาะเรื่องรสชาติที่มะไม่เคยปล่อยวาง

“เด็กในร้านบางคนว่าปรุงแค่นี้ก็พอ กินได้แล้ว ยังไงคนก็แน่นร้านทุกวัน แต่มะไม่ยอม ถ้าชินเราทำรสชาติไม่เหมือนเดิม ลูกค้าเก่าก็จะหายไป ลูกค้าใหม่ลองชิมแล้วผิดหวังก็จะไม่มาอีก...” อย่างที่ เล็ก แดงวงศ์ เจริญพร ลูกหลานคนจีนย่านบางลำพู ซึ่งเกิดที่ถนนข้าวสาร และเคยเป็นคนหุงข้าวหมกไก่เพียงคนเดียวของร้านมากกว่า ๒๐ ปี ก่อนลูกๆ จะขอร้องให้ออกไปอยู่บ้านย่านบางบัวทองที่ลูกๆ สร้างให้หลังอายุมากขึ้นเมื่อปี ๒๕๔๘ พี่เล็กหุงข้าวให้ร้านอาอิชะฮ์ตั้งแต่มุสลิมเริ่มแน่นร้านและมะกับลูกๆ ซึ่งยังเล็กยกหม้อแซกที่ใช้หุงข้าวหมกไม่ไหว “มะเขาไม่ยอมให้ใครหุง เขาให้เราหุงอยู่คนเดียว คนอื่นหุงจะมั่งดิบมั่ง ลูกค้าก็บ่น...จะลาออกตั้งหลาย

ครั้ง มะเขาก็ก่อไว้ ให้หุงข้าวอย่างเดียว
งานอื่นไม่ต้องทำ และเพิ่มค่าจ้างให้
เรื่อยๆ...”

เช่นเดียวกับอาหารอื่นๆ ของ
ทางร้านที่มักจะมีการมอบหมายให้
แต่ละคนรับหน้าที่ประจำเพื่อความ
ชำนาญ โดยเฉพาะคนที่ทำหน้าที่ย่าง
เนื้อสะเต๊ะที่จะต้องพลิกพลิกเป็นพิเศษ
ซึ่ง เล็ก แดงวงศ์เจริญพร คุณเคยมา
แต่เด็ก

“ตอนวัยรุ่นไปส่งน้ำแข็งก็เห็น
พวกแขกเสียบสะเต๊ะอย่างสะเต๊ะอยู่
ในตรอกนั้น ๒-๓ เจ้า ตอนนี้อ้ายออกไป
ไปอยู่ที่อื่น เลิกกันหมดแล้ว เหลือแต่
พี่ชายมะคนเดียว ลุงจาด (สาราแปญ)
ที่ยังทำอยู่ แต่ย้ายไปอยู่บางพลัด
ซอย ๘๗ ลุงจาดแก่ตายแล้ว แต่ลูกๆ
พวกเล็ก เจียบ ต้ม ยังทำกันอยู่ หมัก
สะเต๊ะเสียบสะเต๊ะส่งให้อาอิชะฮัจจน
ทุกวันนี้...ก็มีเขาเจ้าเดียว ของเขาเก่า
แก๊งดั้งเดิม น้ำจิ้มเขาดี ใช่อั่วล้วนๆ ไม่มี

มันเทศปนอย่างเจ้าอื่น เคี้ยวกับกะทิ
ชั้น มัน คนกินถึงติดใจ...”

สูตรหมักเนื้อสะเต๊ะของชาว
ชวานั้นเป็นเคล็ดลับเฉพาะที่ไม่เปิด
เผยแก่คนภายนอก เครื่องเทศถูก
สั่งมาจากเกาะชวา ย่างบนเตากล่าน

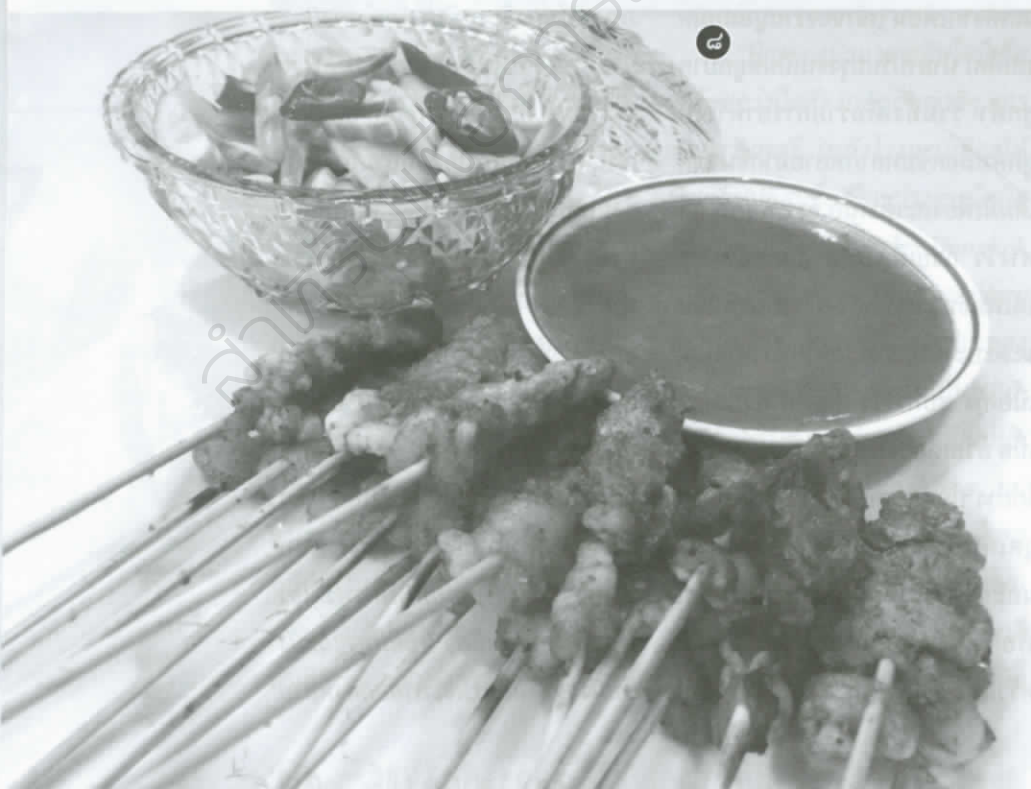
๘ เนื้อสะเต๊ะ น้ำจิ้ม พร้อมมาจาก

๙ ข้าวหมกไก่

๑๐ ก๋วยเตี๋ยวแกง (ไก่)

ไฟแรงพอดี เมื่อขึ้นเตาอย่างก็ต้องดู
ให้เป็นว่าเนื้อสุกได้ที่ การทาเนยลง
บนเนื้ออย่างขณะอยู่บนเตาอย่างก็ต้อง
พอเหมาะพอดี ทั้งความเข้มข้นและ
จังหวะเวลา การใช้เนยอย่างดี เนื้อ
สะเต๊ะจึงหอมชวน อ่อนนุ่ม รสชาติ
ดี ว่ากันว่า เมื่อสมัยก่อนหากเป็นบ้าน
คหบดีผู้มีอันจะกิน บ้านเจ้าขุนมูลนาย
แม้แต่หน่วยงานราชการใหญ่น้อย หาก
มีงานเลี้ยงสังสรรค์ หรือเทศกาลเฉลิม
ฉลอง มักเรียกหาให้แม่ค้าชาวชวา
เข้าไปย่างเนื้อสะเต๊ะรับรองแขกหรือ
ในงานเสมอ ถือเป็นสิ่งบ่งบอกฐานะ
และความสมบูรณ์พร้อมมีระดับของ
งานนั้นกว่าได้

“บ้านนายกฯ ก็ขึ้นมาแล้วหลาย
คน จอมพล ป. จอมพล สฤษดิ์ พลโท
ผิน ชุณหะวัณ ทหารตำรวจใหญ่ๆ ก็
ไปมาแล้วทั้งนั้น เหมามาทำบุญที่บ้าน
งานวันเกิด อย่าง (เนื้อสะเต๊ะ) ในเรือ
ทัศนารของนายใหญ่ นายโตก็เคย
เพราะเขาชอบรสชาติสะเต๊ะของเรา
เขาเลยเมตตา แนะนำอะไรดีๆ ให้เรา
เสมอ...”

ตลกสะเต๊ะไม่เคยมีป้ายชื่อติดไว้ให้เห็น จึงเหลือแต่เพียงชื่อ และเป็นสถานที่ซึ่งเก็บไว้เฉพาะความทรงจำของคนรุ่นเก่าเท่านั้น ด้วยลูกหลานชาวเกาะชาว ประเทศอินโดนีเซีย ส่วนใหญ่ได้พากันย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น เรือนห้องแถวด้านหนึ่งถูกรื้อออก เหลือเพียงด้านที่เป็นกรรมสิทธิ์ของสำนักงานทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ และแนวกำแพงอิฐมอญซึ่งปูนที่ฉาบไว้หลุดร่อน เผยให้เห็นเค้าร่างของตลกสะเต๊ะ ส่วนเนื้อสะเต๊ะสูตรจากเกาะชวาเหลืออยู่เพียงเจ้าเดียวคือ ร้านอาอิชะฮ์ รสดี ตรงหัวมุมถนนธานี บรรจบกับถนนรามบุตรีใกล้วงเวียนถนนสิบสามห้าง

การพูดคุยกันครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๕๑ มะเล่าว่าสามีเสียชีวิตไป ๒๙ ปีแล้ว มะต้องทำงานหนัก ลำพังเพราะต้องดูแลลูกหลานหลายคน การพูดคุยกันในปี ๒๕๖๒ ครั้งนี้ ผู้เขียนก็ได้ทราบจากลูกๆ ว่า มะ ลูกหลานมุสลิมเชื้อสายชวาจากตลกสะเต๊ะก็เพิ่งจากไปเมื่อ ๓ ปี

ก่อน มะปล่อยวางภาระทุกอย่างพร้อมกับส่งทอดกลเม็ดเคล็ดลับสำหรับอาหารอันเป็นมรดกที่สั่งสมไว้พร้อมแผ้วถางเส้นทางอาชีพสำหรับลูกๆ ในวันนี้ วันที่ใครๆ ก็ต่างรู้จักเนื้อสะเต๊ะของร้าน “อาอิชะฮ์ รสดี” วัฒนธรรมอาหารจากเกาะชวาอินโดนีเซียในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

กรรมการ จุฑามาต สุมาลี. ๒๕๔๑. *ยะวา-ชวาในบางกอก*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ. ๒๕๕๐. “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี.” ใน *มลายูศึกษา*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

พรพิมล เจริญบุตร. ๒๕๕๙. *โกนแจ้ - เขียนนิวาสน์ - สะเต๊ะ*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์. สืบค้นเมื่อ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๒. จาก <http://www.lek-prapai.org/home/view.php?id=5013&fbclid=IwAR2gxZbTjbRJAgiMKCD15tOTxtrhtyk58Inj9U8>

pp1YVPV2T9AivK3BsKs
เล็ก แดงวงศ์เจริญพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. องค์ บรรจุน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ตลาดบางลำพู ถนนจักรพงษ์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สุจินต์ วรวิทย์สิทธิ์. ๒๕๕๐. *ถอดเทปจากเสวนาวิชาการเรื่อง “ความทรงจำที่บางลำพู”*. วันศุกร์ที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๐. ณ ร้านหนังสือริมขอบฟ้า มุมอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย. จัดโดยมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์ และคณะ. ๒๕๔๗. *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย*. นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

องค์ บรรจุน. ๒๕๕๓. *สยามหลากหลายเผ่าหลายพันธุ์*. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____. ๒๕๕๑. “อาอิชะฮ์ สาราเปญ : ผู้พัฒนาและสืบทอดอาหารมุสลิมอินโดนีเซีย อินเดีย และปัตตานี บนถนนธานี บางลำพู.” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ ๒๙ ฉบับที่ ๑๐ (สิงหาคม), น. ๓๖-๔๐.

ฮะดนาน (สุนทร) อี้ลการ์มี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. องค์ บรรจุน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่มีสติจักรพงษ์ ถนนจักรพงษ์ บางลำพู เขตพระนคร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

อาอิชะฮ์ (สมจิต) สาราเปญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. องค์ บรรจุน เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่ร้านอาหารอาอิชะฮ์รสดี ถนนธานี แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑.

Tengku Ismail C. Denudom. 2005. *Politics, Economy, Identity or Religious Striving for the Malay Patani*. p. 8. อ้างถึงใน นิธิ เอียวศรีวงศ์, บรรณาธิการ. ๒๕๕๐. “สังเขปประวัติศาสตร์มลายูปัตตานี.”

สำเพ็ง : กำเนิด ความสำคัญ และความผูกพัน ในร่มพระบารมีจักรีวงศ์

ดร. นนทพร อยู่มั่งมี

ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

สำเพ็งเป็นนามของย่านชาวจีนสำคัญมีกำเนิดควบคู่มากับการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งผ่านกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ ตลอดจนด้านวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ความสำคัญของสำเพ็งในหลากหลายด้านทำให้ย่านสำเพ็งได้รับการดูแลภายใต้พระบารมีของพระมหากษัตริย์เพื่อปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่างๆ และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์เพื่อเยี่ยมเยียนชุมชนแห่งนี้ นับแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาจวบจนรัชกาลปัจจุบัน นำมาสู่ความปิติยินดีแก่เหล่าพสกนิกรเป็นล้นพ้น

กำเนิดและความสำคัญของสำเพ็ง

แรกเริ่มการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีพระราชประสงค์ใช้ที่ดินเพื่อสร้างพระบรมมหาราชวัง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มของพระยาราชาเศรษฐีที่อาศัยมาแต่ครั้งกรุงธนบุรีให้ไปอยู่นอกแนวกำแพงพระนครด้านใต้ มีอาณาบริเวณตั้งแต่คลองวัดสามปลื้ม หรือวัดจักรวรรดิราชาวาส ไปจนถึงคลองสำเพ็งหรือคลองวัดปทุมคงคา การย้ายชุมชนชาวจีนกลุ่มนี้เป็นการช่วยบุกเบิกพื้นที่ด้านใต้ของพระนครที่เคยรกร้างให้เป็นย่านการค้าสำคัญของพระนครคือ ตลาดสำเพ็งและตลาดน้อย*

(ซ้าย) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พร้อมด้วยพระอนุชา (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรชาวสำเพ็ง เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๙๙ (ภาพจากหนังสือศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม ๑ สมุดภาพประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์ กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๕)

การจัดการกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยในพระนครให้รวมอยู่กันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้าน นับเป็นวิธีการที่ผู้ปกครองใช้กันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันภัยอันตรายมิให้เกิดใกล้กับเขตพระราชฐานอันเป็นที่ประทับ อีกทั้งยังเป็นการวางแนวป้องกันราชธานี คอยตั้งรับข้าศึกหากยกมาประชิดพระนคร ซึ่งจะต้องผ่านบรรดา “ค่ายต่างชาติ” เหล่านี้^๓ เช่น กลุ่มชาวเขมรตั้งถิ่นฐานบริเวณคลองรอบกรุงฝั่งตะวันออกบริเวณบ้านดอกไม้และบ้านบาตร^๔ และกลุ่มชาวเวียดนามบริเวณบ้านบางโพธิ์ (บางโพ) เป็นต้น^๕

นอกจากการตั้งชุมชนต่างชาติจะสัมพันธ์กับ

แผนที่บริเวณกรุงเทพฯ จำลองตัดเฉพาะส่วนจากฉบับของกรมแผนที่ทหารบก เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ต้นฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๑

แนวป้องกันราชธานีหรือเหตุผลทางยุทธศาสตร์ รัฐยังกำหนดทิศทางการตั้งบ้านเรือนของชุมชนต่างชาติยังสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระนครเช่นสมัยกรุงศรีอยุธยา ด้วยการถือพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก พร้อมทั้งกำหนดให้ชุมชนชาวต่างชาติอยู่นอกเขตกำแพงเมืองด้านใต้กระแสน้ำที่ออกสู่ทะเลเสมอ เช่น บ้านโปรตุเกส บ้านฝรั่งเศส บ้านฮอลันดา และบ้านญี่ปุ่น เป็นต้น ทั้งนี้สัมพันธ์กับความเชื่อเกี่ยวกับการสงวนส่วนสูงที่สุดของร่างกาย หรือการถือทิศทางตามกระแสน้ำ ส่งผลต่อที่ตั้งชุมชนต่างชาติจำนวนมากถูกรัฐกำหนดให้อยู่ด้านใต้ของพระนคร^๖

ดังนั้นชุมชนชาวต่างชาติจำนวนมากจึงถูกจัดสรรตำแหน่งที่ตั้งให้อยู่นอกกำแพงพระนครด้านทิศใต้ ซึ่งนอกจากชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ยังโปรดเกล้าฯ ให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ตั้งบ้านเรือนถัดจากชุมชนชาวจีนลงไป ได้แก่ บ้านพักขององเชียงสือเชื้อพระวงศ์ชาวเวียดนามที่ลี้ภัยกับภูไทเขินเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร^๖ ซึ่งอาจมีบ้านเรือนของชาวเวียดนามที่เป็นบริวารขององเชียงสือจำนวนหนึ่ง และได้จากบริเวณนั้นลงไปยังเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวทวายภายใต้การดูแลของพระยาทวาย^๗

สำหรับชุมชนชาวจีนบริเวณลำเพ็ญนั้นนับได้ว่าเกิดควบคู่มาพร้อมกับกรุงรัตนโกสินทร์ มีความสำคัญในฐานะศูนย์กลางการค้าและท่าเรือที่สำคัญ โดยในยุคที่มีการค้าสำเภาช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีเรือสินค้าจากเมืองจีนจอดทอดสมอบริเวณท่าน้ำบริเวณลำเพ็ญที่สำคัญ ได้แก่ กงสีลัง หรือท่าน้ำราชวงศ์ และท่าลำเพ็ญ ตั้งอยู่ข้างวัดปทุมคงคา เรือสินค้าเหล่านี้จะจอดบริเวณกลางแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนขนถ่ายสินค้าลงเรือเล็กมาขึ้นที่ท่าเรือดังกล่าว^๘ ความสำคัญของท่าเรือในย่านลำเพ็ญยังคงดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่า จะหมดยุคของการค้าสำเภาช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีบรรดาเรือกลไฟจากชาติตะวันตกเข้ามาเป็นคู่แข่งสำคัญในการขนส่งสินค้าและผู้คน^๙

ขณะเดียวกันลำเพ็ญยังเป็นแหล่งส่งออกผลผลิตสำคัญโดยเฉพาะสินค้าการเกษตร ได้แก่ ข้าว น้ำตาล รวมทั้งของป่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ส่วนในช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาริง การส่งออกข้าวและพืชไร่จากบริเวณลำเพ็ญยังมีความสำคัญเห็นได้จากกลุ่มบริษัทค้าข้าวของชาวจีนมักตั้งสำนักงานบริเวณท่าน้ำลำเพ็ญ ทรงวาด และราชวงศ์ ซึ่งกิจการเหล่านี้หลายแห่งยังคงดำเนินกิจการอยู่^{๑๐} นอกจากนี้ความสำคัญด้านการค้าบริเวณลำเพ็ญยังเห็นได้ในปัจจุบันจากการมีสินค้าที่หลากหลายโดยจะปรากฏเป็นย่านๆ เช่น สินค้าประเภทเชือกอยู่บริเวณถนนวานิช ๑ ช่วงระหว่างถนนเยาวพานิชกับถนนทรง

สวัสดิ์ ย่านของใช้ในครัวเรือนกับของเด็กเล่นอยู่บริเวณถนนวานิช ๑ ช่วงระหว่างถนนราชวงศ์กับถนนเยาวพานิช ย่านเครื่องจักรและอะไหล่ยนต์อยู่บริเวณถนนไตรมิตร ช่วงระหว่างถนนเยาวราชถึงวัดปทุมคงคา ย่านเปิดไก่ออยู่บริเวณถนนมังกรซึ่งเชื่อมระหว่างถนนเจริญกรุงกับถนนเยาวราช ย่านขายยาสมุนไพรอยู่บริเวณถนนจักรวรรดิ^{๑๑} เป็นต้น

ไม่เพียงเท่านั้น ลำเพ็ญยังเป็นสถานที่แรกที่บรรดาชาวจีนเข้ามาแสวงหาโอกาสทางเศรษฐกิจในรูปแบบของแรงงานรับจ้างที่มีความต้องการนับแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และมากทวีขึ้นช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงพร้อมกับเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ ที่กำลังขยายตัวในกิจการต่างๆ เช่น กิจการค้าข้าว ไร่ และ การขนส่ง เป็นต้น แรงงานจำนวนมากมิได้สมปรารถนาในการสร้างฐานะ ต้องประสบปัญหาต่างๆ เช่น ความเจ็บป่วย ติดการพนัน ติดฝิ่น^{๑๒} จนถึงกับสิ้นชีพอย่างไร้ญาติขาดมิตร^{๑๓} ขณะเดียวกันลำเพ็ญก็เป็นแหล่งกำเนิดของเจ้าสัวตระกูลที่มีชื่อเสียงหลายตระกูลผู้บุกเบิกสร้างฐานะของตนจนเป็นเจ้าของกิจการหลากหลาย เช่น ค้าข้าวและพืชไร่ ค้าสุราค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภค ไปจนถึงกิจการธนาคารขนาดใหญ่บางแห่ง^{๑๔} ลำเพ็ญจึงเป็นดินแดนของการให้โอกาสทางเศรษฐกิจให้กับบุคคลทุกชนชั้นที่มีความมานะอดทน

การประกอบกิจการพาณิชย์ในลำเพ็ญยังรวมถึงการเกิดกิจการสื่อสิ่งพิมพ์โดยเฉพาะบริเวณย่านวัดเกาะหรือวัดสัมพันธวงศ์ ถือเป็นแหล่งกำเนิดสื่อสิ่งพิมพ์ที่ให้ความบันเทิงในรูปแบบหนังสือเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เป็นเล่มขนาดเล็ก หรือเรียกว่าหนังสือวัดเกาะเป็นที่นิยมในหมู่ราษฎรช่วงรัชกาลที่ ๕ โดยมีโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียง เช่น โรงพิมพ์นายศรี ย่านสะพานหัน และที่สำคัญคือ โรงพิมพ์ราษฎรเจริญ บริเวณหน้าวัดเกาะซึ่งมีคำกลอนโฆษณาหนังสืออันเป็นที่จดจำในยุคนั้น ดังนี้

เล่มละสลึงฟังรู้ท่านผู้ซื้อ

ร้านหนังสือหน้าวัดเกาะเพราะนักหนา

ราษฎร์เจริญโรงพิมพ์ริมมรรคา

เชิญท่านมาผู้ซื้อคงรู้ดี

ได้ลงพิมพ์คราวแรกแปลกๆ เรื่อง

อ่านแล้วเปลื้องความทุกข์เป็นสุขชี

ท่านผู้ซื้อไปอ่านให้มันมี

เจริญศรีศิริสวัสดิ์พิพัฒน์เอ๋ย^๕

การเกิดขึ้นของหนังสือวัดเกาะในย่านสำเพ็ง อาจสะท้อนถึงรสนิยมในการเสพวรรณกรรมเพื่อการอ่านและความบันเทิง ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เริ่มปรากฏมาแต่ครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และมีมากขึ้นเมื่อถึงราวรัชกาลที่ ๕ ตามการขยายตัวของระบบการศึกษาที่มีผลกระทบต่อชนชั้นกระฎุมพี ซึ่งต้องมีคุณลักษณะอ่านออกเขียนได้เพื่อใช้ในการประกอบ

ภาพถ่ายทางอากาศย่านสำเพ็งบริเวณวัดปทุมคงคา โดย นาย ปีเตอร์ วิลเลียมส์ ฮันต์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ยังพอเห็นความเป็นท่าเรือสำคัญของท่าสำเพ็ง

สัมมาอาชีพที่ส่วนมากสัมพันธ์กับโลกทางการค้า^๖ อันสอดคล้องกับพื้นที่สำเพ็งซึ่งเป็นย่านการค้าสำคัญ แต่กระนั้นการเสพความบันเทิงจากการอ่านมิใช่การตอบสนองการพักผ่อนหย่อนใจอย่างเดียว แต่ย่านสำเพ็งยังอุดมไปด้วยแหล่งหาความบันเทิงรูปแบบต่างๆ และจำนวนไม่น้อยสัมพันธ์กับธุรกิจประเภทอบายมุขทั้งร้านเหล้า โรงบ่อนเบี้ย โรงหวย โรงยาฝิ่น และโรงโสเภณี ซึ่งกิจการเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่อย่างสัมพันธ์กับลักษณะทางกายภาพของสำเพ็งที่อุดมไปด้วยตรอกซอยต่างๆ จนกลายเป็นย่านเลื่อมโทรม และทำให้รัฐต้องเข้ามาดูแลต่อปัญหาสภาพของท้องที่อย่างมากโดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ ๕

การปรับปรุงด้านกายภาพของสำเพ็ง

ลักษณะทางกายภาพของย่านสำเพ็งก่อนหน้ารัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนอาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำเจ้าพระยามีตรอกซอยจำนวนมากสำหรับเดินลงน้ำหรือท่าเรือ^๗

ภายในชุมชนยังประกอบด้วยคลองที่มีมาก่อนหน้า การตั้งชุมชนย่านนี้ ได้แก่ คลองวัดสามปลื้ม (วัดจักรวรรดิ) และคลองวัดสำเพ็ง (วัดปทุมคงคา) ซึ่งถือเป็นคลองสายหลัก และยังมีคลองสายเล็กๆ อีกเป็นจำนวนมาก ภายหลังคลองเหล่านี้เสื่อมโทรมทั้งดินเลน และสกปรก ซึ่งเป็นปัญหาหลักของย่านสำเพ็ง^{๔๘}

การเปลี่ยนแปลงสำคัญด้านกายภาพของสำเพ็งเริ่มเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๔ ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ซึ่งจะเห็นถึงอิทธิพลของชาติตะวันตกที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยใน พ.ศ. ๒๔๐๔ โปรดให้ตัดถนน ๓ สาย ตามคำร้องขอของชาวตะวันตกที่ต้องการขี่ม้าตากอากาศ^{๔๙} หนึ่งในนั้นคือถนนเจริญกรุง ซึ่งตัดมาจากกำแพงพระนครและผ่านบริเวณสำเพ็งที่ส่งผลต่อความเจริญด้านเศรษฐกิจอย่างมาก เพราะทำให้ราษฎรบริเวณสำเพ็งสามารถเดินทางเข้ามายังกำแพงพระนคร โดยผ่านทางประตูสามยอดอันเป็นผลดีต่อการค้า เพราะเป็นการขยายเส้นทางคมนาคมของสำเพ็งจากเดิมที่ใช้ทางเดินแคบๆ ในชุมชน อีกทั้งยังเกิดการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่หรือตึกแถวตามแนวถนนเจริญกรุง เพื่อให้ราษฎรเช่าทำการค้า ทำให้ราคาที่ดินในย่านนี้สูงขึ้นอีกด้วย^{๕๐} ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับราษฎรโดยเฉพาะชาวจีน เห็นได้จากบันทึกของ คาร์ล บ็อค (Carl Bock) กล่าวถึงกิจกรรมของชาวจีนสองฝั่งถนนเจริญกรุงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ ดังนี้

“ตามสองข้างทางมีศาลเจ้า ร้านเจ๊กช่างไม้ ร้านเจ๊กต่อตู้ และร้านเจ๊กต่อรถ ไม่ว่าจะเป็นกิจการอะไรก็ตามต้องมียี่ห่อว่าชาวจีนเป็นเจ้าของเสมอ”^{๕๑}

นอกจากนี้การตัดถนนเจริญกรุงทำให้ตรอกซอยต่างๆ ที่แยกและตัดผ่านบริเวณสำเพ็งมีความสำคัญขึ้น^{๕๒} เนื่องจากบริเวณสำเพ็งแต่แรกนั้นมีตรอกซอยสำหรับลงน้ำและท่าเรือเพื่อขนถ่ายสินค้ารวมไปถึงการเชื่อมทางสัญจรบนบกภายในย่านสำเพ็งซึ่งเป็น

ชุมชนขนาดใหญ่ ดังที่ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ได้บรรยายไว้ดังนี้

“มีตรอกมีซอย สำหรับเดินถึงกันตลอดทั้งสองซีก ซีกขวาเป็นตรอกลงแม่น้ำ ซีกซ้ายเป็นตรอกไปออกทุ่งทางบก สรุปแล้วก็ว่าสามเพ็งหรือจะเรียกว่า ‘ย่านสามเพ็ง’ เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านสกัดทางตะวันตกเป็นคลองโอง่าง ด้านสกัดทางตะวันออกเป็นคลองผดุงฯ ด้านเหนือเป็นแนวถนนเจริญกรุง ด้านใต้เป็นแนวลำแม่น้ำเจ้าพระยา มีถนนใหญ่สายเดียวคือถนนสามเพ็ง นอกนั้นเป็นตรอกเป็นซอยไปทั้งสิ้น เป็นที่อยู่ของชนชาวจีน”^{๕๓}

สำหรับตรอกซอยต่างๆ หลายแห่งในสำเพ็งมีชื่อเสียงในฐานะแหล่งบันเทิงรื่นรมย์ของพระนครช่วงรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ โดยเฉพาะธุรกิจด้านอบายมุขทั้งบ่อนการพนัน โรงยาฝิ่น ร้านขายเหล้า และช่องโสเภณี^{๕๔} เพื่อตอบสนองต่อกลุ่มลูกค้าที่ส่วนมากเป็นชาวจีน เช่น ตรอกเต้า ตรอกแดง ตรอกอาเนียงเกว ตรอกอำมาเกว ตรอกโรงคราม ตรอกมูลฝอย^{๕๕}

แม้ถนนเจริญกรุงจะมีได้มุ่งพัฒนาด้านกายภาพ และเศรษฐกิจของสำเพ็งโดยตรง แต่ก็สร้างประโยชน์ต่อพื้นที่สำเพ็งดังที่กล่าวมา อย่างไรก็ตาม พระมหากษัตริย์ในเวลาต่อมาใ้พระราชหฤทัยที่จะพัฒนาพื้นที่สำเพ็งด้วยการปรับปรุงด้านกายภาพอย่างต่อเนื่องของชุมชนแห่งนี้ โดยเฉพาะการตัดถนนหลายสายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากสำเพ็งเป็นย่านชาวจีนขนาดใหญ่ที่อยู่กันอย่างหนาแน่น ทำให้เกิดปัญหาด้านความสะอาดและการเกิดปัญหาอัคคีภัย ดังข้อความจากประกาศตัดถนนในท้องที่สำเพ็งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ดังนี้

“ในท้องที่สำเพ็งเป็นทำเลที่ค้าขายตาบลอันสำคัญในพระนคร แต่ตึกเหย้าเรือนที่ปลูกสร้างอยู่ในตำบล ปลูกซับซ้อนเบียดเสียดกันจนทางเข้าออกคับแคบคดเคี้ยว หาเปนความสดวกแก่มหาชน ที่

จะไปมาค้าขายนั้นไม่ และเมื่อบ้านเรือนเบียดเสียดกันอยู่เช่นนั้น ความบำรุงการศุขากิบาลก็จัดไม่ถนัดที่ทางและบ้านเรือนในตำบลจึงได้เป็นที่โสโครกเหลือเกิน ย่อมทำให้ผู้ที่อยู่ในตำบลมีโรคอันตรายมากกว่าท้องที่ตำบลอื่น อีกประการหนึ่งเมื่อเกิดเพลิงไหม้บ้านเรือนในท้องที่สำเพ็งขึ้นครั้งไร เพลิงก็ติดลุกลามเนื่องกันไปเป็นเพลิงใหญ่ เกือบจะทุกราว เพราะเหตุว่าเข้ายเรือนอยู่ติดชิดแน่นอัดกันหนทางเข้าออกมีอยู่น้อย เจ้าพนักงานจะนำสูบน้ำดับเพลิงก็ไม่ได้”^{๒๖}

ความจำเป็นที่จะแก้ไขปัญหาทางกายภาพซึ่งกระทบต่อเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของราษฎรในสำเพ็ง ทำให้มีการตัดถนนในบริเวณนี้เริ่มจากการตัดถนนเยาวราชใน พ.ศ. ๒๔๓๕ แต่การดำเนิน

การตัดถนนเยาวราชทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ย่านสำเพ็ง (ภาพจากหนังสือศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม ๑ สมุดภาพประวัติศาสตร์ กรุงเทพมหานคร กรมศิลปากรจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๕)

งานมีความล่าช้าเนื่องจากถนนผ่านบริเวณที่ดินของราษฎรและคนในบังคับต่างชาติ จนเกิดปัญหาการเวนคืนและค่าชดเชยที่ดินตามอัตราที่ตนต้องการ อีกทั้งยังเกิดความขัดแย้งระหว่างเสนาบดีผู้รับผิดชอบงานระหว่างกระทรวงนครบาลที่ต้องการแก้ปัญหาอย่างรอบคอบต่อราษฎรกับเสนาบดีกรมโยธาธิการที่ต้องการสร้างถนนให้เป็นที่ไปตามกำหนด ทำให้ปัญหายืดเยื้อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๕๑ จึงได้รับการแก้ไขอย่างเด็ดขาด เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้เจ้าของที่ดินย้ายจากแนวถนนทันที มิฉะนั้นจะไม่ได้รับการช่วยเหลือใดๆ ในชั้นศาล จนการก่อสร้างสามารถดำเนินต่อไปและแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๕๓^{๒๗}

การตัดถนนเยาวราชยังทำให้เกิดการพัฒนาพื้นที่ใกล้เคียงกัน เช่น ทางด้านตะวันออกปลายถนนเยาวราชที่บรรจบกับถนนเจริญกรุง จากเดิมที่เคยเป็นหนองบึงและแหล่งเสื่อมโทรมได้มีการ

สร้างตึกแถวและเป็นที่อยู่อาศัยของราษฎรอีกจำนวนมาก ไม่เพียงเท่านั้น ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๕-๔๑ ได้มีการตัดถนนบริเวณสำเพ็งขึ้นอีกหลายสาย ได้แก่ ถนนราชวงศ์ ถนนจักรวรรดิ ถนนอนุวงศ์ และ ถนนวรจักร^{๒๘}

การตัดถนนที่เกิดขึ้นจำนวนมากในบริเวณสำเพ็ง ย่อมสะท้อนถึงความสำคัญของย่านนี้และความใส่ใจพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการทำนุบำรุงราษฎรในสำเพ็งให้อยู่อย่างเป็นปกติสุขอันส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยโดยรวมในพระนคร ดังประกาศตัดถนนบริเวณตำบลศาลเจ้าเก่าท้องที่สำเพ็งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ดังนี้

“มีพระบรมราชประสงค์จะจัดการบำรุงความสุขสำราญของมหาชน และป้องกันอันตรายแห่งชีวิต กับทั้งทรัพย์สินสมบัติอันมากมายของประมุขชนที่อยู่ในท้องที่สำเพ็งนี้ตามโอกาสอันสมควรที่จะจัดได้ เพราะในที่เพลิงไหม้คราวนี้เนื่องใกล้กันกับถนนราชวงศ์ สมควรจะตัดถนนเปิดทางให้ใหญ่กว้างแต่ก่อน ให้มหาชนเดินไปมาค้าขายในทำเลนี้ได้สะดวกและจะได้มีทางจัดการสุขาภิบาลทั้งช่องทางที่จะเข้าระดับดับเพลิงได้”^{๒๙}

การปรับปรุงโครงสร้างด้านกายภาพของสำเพ็ง ด้วยการตัดถนนไม่เพียงจะช่วยให้รัฐเข้าถึงปัญหาพื้นฐานทั้งด้านอค์ศิกัยและการสุขาภิบาลได้สะดวกขึ้น แต่ยังมีผลต่อการพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจให้กับย่านสำเพ็ง เช่น ถนนเยาวราช ได้กลายเป็นย่านค้าทองคำที่สำคัญของประเทศและได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวในนามของไชน่าทาวน์ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความใส่ใจพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อย่านสำเพ็ง และมืออย่างต่อเนื่องในหลายรัชกาลต่อมา ดังปรากฏจากการเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อทรงเยี่ยมเยือนราษฎรในย่านนี้อีกหลายครั้ง

การเสด็จพระราชดำเนินไปย่านสำเพ็งของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์

ความสำคัญของสำเพ็งในการเป็นแหล่งพาณิชย์กรรมและย่านชุมชนชาวจีนที่มีขนาดใหญ่ในกรุงเทพฯ ประกอบกับปัญหาจากการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความรู้สึกถึงเรื่องชาตินิยมจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในแผ่นดินจีน ทำให้พระมหากษัตริย์ต้องเสด็จพระราชดำเนินเยือนสำเพ็ง แม้ว่าภายหลังเหตุการณ์เหล่านี้จะคลี่คลายลงไป แต่การเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์รวมทั้งการเสด็จของพระบรมวงศานุวงศ์เพื่อทรงเยี่ยมเยือนพสกนิกรยังคงมีอย่างต่อเนื่องเสมอมา

พระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่เสด็จพระราชดำเนินไปย่านสำเพ็งคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นเนื่องในงานทอดผ้าพระกฐิน ณ วัดปฐมคงคา โดยขบวนพยุหยาตราน้อยทางสถลมารค เริ่มจากสะพานหันไปยังวัดปฐมคงคา ครั้งนั้นมีพ่อค้าและราษฎรชาวสำเพ็ง ตกแต่งประดับประดาหน้าร้าน สถานที่ต่างๆ และตั้งโต๊ะหมู่บูชาอย่างประเพณี^{๓๐}

เมื่อถึงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในจีน ภายใต้การนำของ ดร. ซุน ยัตเซน เพื่อเปลี่ยนการปกครองไปสู่ระบอบสาธารณรัฐ ครั้งนั้น ดร. ซุนยัตเซนเดินทางมาไทยเพื่อขอการสนับสนุนจากชาวจีนโพ้นทะเลในไทยและขอเข้าเฝ้า ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๕ แต่พระองค์ทรงให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช หรือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ในเวลาต่อมา การเข้าเฝ้าฯ ครั้งนี้เป็นไปแบบ “ไปเวด” หรือเป็นส่วนพระองค์ มีนายวรการบัญชา หรือต่อมาคือ พระยาศุภรัตดีสีหราชบาลเมือง เป็นผู้รับผิดชอบจัดการเข้าเฝ้า โดยได้ใช้บ้านพักของตนบริเวณถนนเยาวราช

เป็นที่เข้าเฝ้าฯ ซึ่งเรื่องราวการเข้าเฝ้าฯ ครั้งนี้ปรากฏในหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ พระยาคทาธรบดี สิริราชบาลเมือง (เทียบ อิศวรักษ์) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ระบุว่า ดร. ชุนยัตเซนและสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ได้สนทนากันเวลา ๑๙.๐๐ น. การสนทนายาวนานจนถึง ๐๔.๐๐ น. ของวันรุ่งขึ้น ต่างใช้ภาษาอังกฤษสนทนากันได้อย่างดียิ่ง เมื่อสนทนาเสร็จมีรับสั่งกับนายวรการบัญชาว่า “เขาทำของเขาสำเร็จแน่นอน” และยังมีรับสั่งให้นายวรการบัญชาอำนวยความสะดวกให้กับ ดร. ชุนยัตเซน แต่ให้ถูกต้องตามกฎหมายไทย ซึ่งนายวรการบัญชาได้แนะนำแก่ ดร. ชุนยัตเซนว่าไม่ควรพบบุคคลเกินกว่า ๕ คน เพราะจะผิดต่อกฎหมายไทยในฐานะเป็นกบฏ โดย ดร. ชุนยัตเซนมี

(ล่าง) “ย่านสำเพ็ง ระบุวัดวาอารามและถนนสายสำคัญ” ปรับปรุงจากภาพถ่ายดาวเทียมของ Google Earth (ขวา) ชาวสำเพ็งเฝ้าฯ รับเสด็จและถวายของที่ระลึกตลอดระยะทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ กับพระอนุชา (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙) เสด็จพระราชดำเนินผ่าน เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๔๙ (ภาพจากหนังสือ สมุดภาพเหตุการณ์สำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ สำนักพระราชพิธีการจัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๕)

ความปรารถนาจะพบชาวจีนชั้นนำในไทยซึ่งก็ได้ตามประสงค์ เช่น เข้าพบนายเชียวสุดแสง (ต้นตระกูลสีบุญเรือง) เจ้าของหนังสือพิมพ์จีนโนสยามวารศัพท์ กระบอกลีเสียงสำคัญของชาวจีนในไทย อีกทั้งยังทรงพระมหากรุณาธิคุณให้พบกับนายตันบูเลียด หรือพระอนุกุลสยามกิจ กงสุลกิตติมศักดิ์ของไทยประจำดินแดนมลายา อาณานิคมของอังกฤษในขณะนั้น เรื่องราวจากบันทึกนี้จึงนับเป็นเหตุการณ์สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่เกิดขึ้นในย่านสำเพ็ง

การเสด็จพระราชดำเนินสำเพ็งเกิดขึ้นอีกครั้งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองในแผ่นดินจีนที่ส่งผลต่อการแบ่งแยกทางอุดมการณ์การเมืองของชาวจีนในย่านสำเพ็งภายหลังการปฏิวัติของ ดร. ชุนยัตเซน ซึ่งเคยเดินทางมาไทยเพื่อขอการสนับสนุนจากชาวจีนในย่านสำเพ็งช่วงปลายรัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๖ ซึ่งทำให้ชนชั้นนำไทยเข้ามาดูแลปัญหาได้อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเรื่องการเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมของฝ่ายพรรคก๊กมินตั๋งและสำนึกความเป็นจีนของชาวจีนโพ้นทะเลของ ดร. ชุน

ยัตเซน มีส่วนกระตุ้นแนวคิดนี้ในหมู่ชาวจีนอย่างมาก โดยได้รับการสนับสนุนจากชาวจีนที่เป็นพ่อค้าคหบดี และราษฎรชาวจีนจำนวนมาก รวมทั้งการปลูกฝังอุดมการณ์เหล่านี้ผ่านโรงเรียนจีนในย่านสำเพ็ง^{๓๒}

ดังนั้นจึงมีมาตรการต่างๆ แต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๔๕๖ เพื่อบังคับการแปลงสัญชาติเป็นคนไทยตามถิ่นกำเนิด รวมทั้งการออกพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ เพื่อควบคุมโรงเรียนจีนและเพิ่มหลักสูตรการเรียนรู้อาษาไทยและหน้าที่พลเมือง^{๓๓}

การเผยแพร่อุดมการณ์ชาตินิยมชาวจีนผ่านโรงเรียนจีนเป็นเรื่องที่ผู้ปกครองตระหนักถึงความสำคัญที่จะต้องดูแลอย่างใกล้ชิด ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยือนโรงเรียนจีน ๔ แห่งในย่านสำเพ็ง คือ โรงเรียนยอกหมื่น โรงเรียนหมั่งตึก โรงเรียนป่วยเอง (เผยอิง) และโรงเรียนจีนเด็ก (จินเตอะ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๐ เพื่อย้ำให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างชาวไทยและชาวจีน และให้โรงเรียนเหล่านี้สั่งสอนนักเรียนให้สำนึกรักผืนแผ่นดินไทย ดังความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาทที่พระราชทาน ดังนี้^{๓๔}

“อันที่จริงไทยกับจีนนั้นต้องนับว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนั้นเลือดไทยกับจีนได้ผสมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวจนต้องนับว่าแยกไม่ออก ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายที่เข้ารับราชการหรือรับราชการอยู่ในเวลาที่เป็นเชื้อสายจีนก็มีอยู่เป็นอันมาก พวกจีนที่ได้รับมามีเคหสถานตั้งครอบครัวอยู่ในเมืองไทยจนกลายเป็นไทยก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย โดยเหตุผลเหล่านี้ไทยและจีนจึงได้อยู่ด้วยกันได้อย่างสนิทสนมกลมเกลียวมาช้านาน ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์อะไรยิ่งไปกว่าที่จะขอให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนให้เป็นไปโดยสนิทสนมเหมือนอย่างที่แล้วมานี้ ให้คง

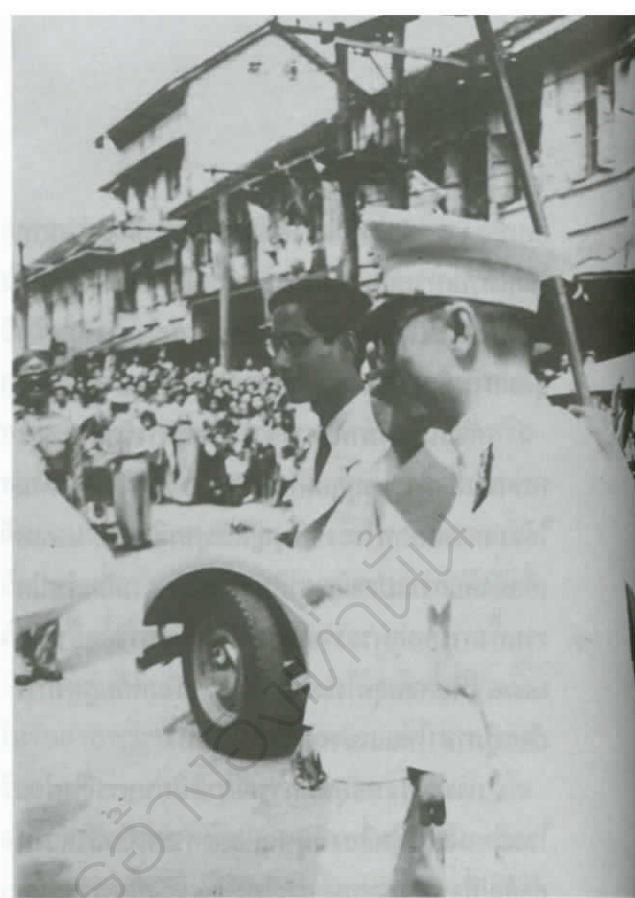
อยู่เช่นนี้ตลอดไป ข้าพเจ้าหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะมีความเห็นพ้องกับข้าพเจ้า และจะตั้งใจสั่งสอนบุตรหลานให้มีความรู้สึกเช่นนั้น ในโรงเรียนของท่าน ท่านย่อมสั่งสอนให้นักเรียนรักประเทศจีนอันเป็นบ้านเกิดเมืองมารดร ชื่อนี้ย่อมเป็นของธรรมดาและของควรแต่่นอกจากที่จะสอนให้รักประเทศจีน ข้าพเจ้ายังหวังว่าท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ในประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย ได้รับความสุขสบาย มั่งคั่งสมบูรณ์ในประเทศสยาม เพราะฉะนั้นความมั่นคงของรัฐบาลสยามและประเทศสยามย่อมเป็น

สิ่งที่ท่านประสงค์ รัฐบาลสยามหรือประเทศสยาม ต้องประสบภัยเป็นอันตรายไปอย่างใดก็ดี ท่านทั้งหลายก็จะต้องได้รับความทุกข์ด้วยเหมือนกับคนไทย เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะเกลียดชังข้าศึกทั้งปวงของรัฐบาลสยาม จะเป็นข้าศึกภายนอกหรือภายในก็ดี ท่านคงมีน้ำใจช่วยปราบปรามกำจัดเสียให้หมดสิ้น ถ้าหากประเทศสยามจะต้องประสบภัยเมื่อใด ข้าพเจ้าหวังว่าคงจะได้รับความช่วยเหลือจากพวกจีนด้วย

ถ้าท่านพยายามอบรมเด็กจีนให้มีน้ำใจอย่างเช่นที่ว่ามานี้ ไทยและจีนก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสนิทสนม ยังประโยชน์ให้เกิดแก่กันทั้งสองฝ่าย และจะนำความสุขมาสู่ทั้งไทยและจีนอันเป็นชาติพี่น้องกันให้มีน้ำใจมั่นคงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไปชั่วกาลปาวสาน”^{๓๕}

สภาพการเมืองระหว่างประเทศที่เปลี่ยนไปนับตั้งแต่ช่วงสงครามจีน-ญี่ปุ่น จนถึงช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๘๘) ส่งผลต่อการกระตุ้นแนวคิดเรื่องชาตินิยมในหมู่ชาวจีนในไทย และเมื่อญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลจีนภายใต้การนำของพรรคก๊กมินตั๋ง ซึ่งร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตรต่อสู้กับญี่ปุ่นจนได้ชัยชนะ มีความประสงค์จะส่งทหารจีนเข้ามาจัดการกับทหารญี่ปุ่นในไทย ขณะที่คนจีนบางกลุ่มเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นผู้ชนะสงคราม เนื่องจากฝ่ายรัฐบาลไทยประกาศเข้าข้างฝ่ายญี่ปุ่นในสงครามครั้งนี้ ดังนั้นจึงคิดว่าฝ่ายไทยแพ้สงครามด้วยเช่นกัน^{๓๖}

ส่วนทางรัฐบาลไทยไม่เห็นชอบกับความประสงค์ของทางรัฐบาลจีน เพราะเกรงเรื่องปัญหาความมั่นคงจึงให้ทหารญี่ปุ่นในไทยปลดอาวุธตนเองต่อ ลอร์ดหลุยส์ เมาด์แบตเทน ผู้บัญชาการทหารอังกฤษประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้ชาวจีนเหล่านั้นไม่พอใจ ประกอบกับรัฐบาลจีนได้ทำสนธิสัญญาทางไมตรีครั้งแรกกับไทย พร้อมทั้งส่งเอกอัครราชทูต

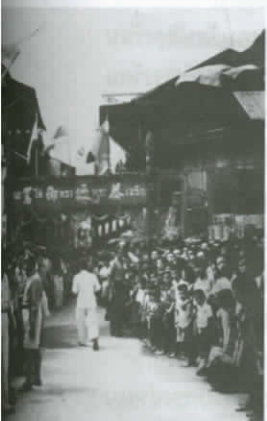

มาประจำที่ไทย อีกทั้งรัฐบาลจีนมีนโยบายประกาศให้คนจีนที่เกิดนอกประเทศได้รับสัญชาติจีน จึงทำให้คนจีนเกิดความรู้สึกชาตินิยมรุนแรงขึ้น ถึงกับเรียกร้องสิทธิพิเศษต่างๆ จากรัฐบาลไทย ยังไม่รวมถึงการชักธงชาติจีน ประดับรูปผู้นำจีนตามบ้านเรือนและร้านค้า ยิ่งกว่านั้นยังทำร้ายคนไทยที่เข้าไปในย่านของคนจีน จนทางการต้องส่งกำลังเข้าระงับเหตุร้ายที่เกิดขึ้น^{๓๗}

ท่ามกลางสถานการณ์ที่เริ่มรุนแรง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พร้อมด้วยพระอนุชา (พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร หรือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชาวจีนที่ย่านสำเพ็ง เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน ๒๔๘๙ ซึ่งทรงราษฎรบริเวณสำเพ็งต่างเตรียมการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ ด้วยการจัดหุ้มประตูเป็นรูปมังกรประดับด้วยดอกไม้ตรงทางเข้าสำเพ็งบริเวณสะพานหัน ส่วนตามร้านค้าต่างตกแต่งตั้งเครื่องบูชาอย่างจีน^{๓๘}

การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้นทรงเลือกพื้นที่สำเพ็งเป็นบริเวณแรก โดยทรงพระดำเนินตั้งแต่ทาง

ภาพบรรยากาศการเสด็จพระราชดำเนินของล้นเกล้าฯ ทั้ง ๒ พระองค์ยังความปิติยินดีแก่ราษฎรชาวสำเพ็งและบริเวณใกล้เคียงเป็นล้นพ้น (ภาพถ่ายโดย จรรยา พิบูลย์อรรถวิทย์ จากเพจ : ห้องวิจัยประวัติศาสตร์)

พระที่นั่งไปมูลนิธิป่อเต็กตึ๊งและเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังโรงพยาบาลหัวเฉียว ตามลำดับ เมื่อเสร็จสิ้นพระราชภารกิจจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง เมื่อเวลา ๑๕.๐๐ น.^{๓๙}

การเสด็จพระราชดำเนินของล้นเกล้าฯ ทั้ง ๒ พระองค์ยังความปิติยินดีแก่ราษฎรชาวสำเพ็งและบริเวณใกล้เคียงเป็นล้นพ้น อีกทั้งยังผลให้สถานการณ์ที่ตึงเครียดก่อนหน้านี้คลี่คลายลงในที่สุด นอกจากพระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินไปสำเพ็งและพื้นที่ใกล้เคียงแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ยังเสด็จอีกหลายครั้งโดยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ โดยใน พ.ศ. ๒๕๔๗ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง (สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ-พระอิสริยยศขณะนั้น) เสด็จพระราชดำเนินเยือนย่านเยาวราช และเสด็จพระราชดำเนินอีกครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๕ ในงานตรุษจีนเยาวราช ครั้งนี้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

เข้าบริเวณสะพานหันไปจนสุดสำเพ็งบริเวณหน้าวัดสัมพันธวงศ์ ซึ่งมีพ่อค้าและราษฎรรอเฝ้าฯ รับเสด็จและถวายของที่ระลึกตลอดระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินผ่าน ซึ่งตามหมายกำหนดการทรงใช้เวลาเสด็จพระราชดำเนินในย่านสำเพ็งถึง ๒ ชั่วโมง คือตั้งแต่เวลา ๐๙.๓๐-๑๑.๓๐ น. เมื่อสิ้นสุดบริเวณสำเพ็งแล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังโรงพยาบาลเทียนฟ้า จากนั้นจึงเสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งไปตามถนนเยาวราช ถนนหน้าวังบูรพา ถนนเจริญกรุง ถนนสาทร เพื่อเสวยพระกระยาหารกลางวัน ณ สยามคามาณิชย์จีน ซึ่งทางสยามคมาได้จัดดนตรีจีนบรรเลงถวายระหว่างประทับเสวยพระกระยาหาร หลังจากนั้นเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมชมอาคารสถานที่ของสยามคามาณิชย์จีนเสร็จแล้วจึงเสด็จประทับรถยนต์

สยามบรมราชกุมารี (สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี-พระอิสริยยศขณะนั้น) โดยทรงสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วัดมิ่งกรมลาวาส และมูลนิธิเทียนฟ้า รวมทั้งเยี่ยมชมร้านค้าของโครงการมูลนิธิต่างๆ ที่มาออกร้าน พร้อมทั้งเยี่ยมชมเย็บเย็บพสกนิกรยังความปิติยินดีเป็นล้นพ้น^{๕๐}

เมื่อครั้งมีการฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี ชาวไทยเชื้อสายจีนร่วมจัดงานเฉลิมฉลองด้วยเช่นกัน พร้อมทั้งกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเยือนสำเพ็งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๕ และเสด็จพระราชดำเนินอีกครั้งหนึ่งเป็นกรณีพิเศษ เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ปีเดียวกัน เพื่อเสด็จทอดพระเนตรอุปรากรจีน หลังจากนั้นพระองค์เสด็จพระราชดำเนินอีกหลายครั้งนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ ในงาน Amazing เขียวราช รวมทั้งงานตรุษจีนเขียวราชตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๔ อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน^{๕๑}

ไม่เพียงเท่านั้น ชาวสำเพ็งยังได้จัดพิธีสักการบูชาพระบูรพมหากษัตริย์ราชเจ้าในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๒๕ ในครั้งนี้ได้กราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร (พระอิสริยยศขณะนั้น) เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเป็นประธานในพิธีซึ่งจัดขึ้นที่ย่านเขียวราช^{๕๒} และใน พ.ศ. ๒๕๖๒ นี้ นับเป็นโอกาสสำคัญอีกครั้งที่พสกนิกรในย่านสำเพ็งและบริเวณใกล้เคียงจะได้มีโอกาสเฝ้าฯ รับเสด็จพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะเสด็จพระราชดำเนินเยือนย่านสำเพ็งในวันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๒^{๕๓}

ย่านสำเพ็งนับเป็นชุมชนเก่าแก่ที่เกิดควบคู่มากับการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์และมีความสำคัญหลากหลายด้านโดยเฉพาะในทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันก็เป็นบริเวณเกิดปัญหาต่างๆ อย่างต่อ

เนื่อง ทำให้พระมหากษัตริย์ใต้พระราชหฤทัยที่จะพัฒนาบริเวณสำเพ็งให้สงบเรียบร้อย การเสด็จพระราชดำเนินของพระมหากษัตริย์หลายรัชกาล และพระบรมวงศานุวงศ์อีกหลายครั้ง นับเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างพระราชวงศ์กับราษฎรให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น ไม่เพียงจะช่วยแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ดังที่เคยเป็นมาในอดีต แต่ยังก่อให้เกิดความปิติยินดีแก่เหล่าอาณาประชาราษฎร์อย่างหาที่สุดมได้

เชิงอรรถ

^{๕๐} กรมศิลปากร. จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๕), น. ๓๙.

^{๕๑} ผู้สื จันทวิมล. เวียดนามในเมืองไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๑), น. ๔๙-๕๓.

^{๕๒} ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี และคนอื่นๆ. องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔), น. ๙๒.

^{๕๓} กรมหลวงนรินทรเทวี. จดหมายเหตุทรงจำของพระเจ้าไปอิกาเธอ กรมหลวงนรินทรเทวี (เจ้าครอกวัดโพ) ตั้งแต่ จ.ศ. ๑๑๒๙-๑๑๘๒. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : ดันฉบับ, ๒๕๕๖), น. ๒๔๐.

^{๕๔} นิจ วิทยุชรนันท์ และคนอื่นๆ. “ถนนวิวัฒนาการในรอบ ๒๐๐ ปี.” ใน บทย่องงานวิจัยในงานสัมมนาทางวิชาการ ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี. ณ ห้องประชุมสารนิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๑-๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๕. (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, ๒๕๒๕), น. ๔-๕.

^{๕๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๖), น. ๑๕๑.

^{๕๖} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), น. ๖๘.

^{๕๗} สุภางค์ จันทวานิช. “การค้าและการขนส่งในย่านสำเพ็ง: จากท่าเรือสำเภาสู่ท่าเรือรถไฟ.” ใน สำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), น. ๖๗.

^๙ เรื่องเดียวกัน, น. ๘๕-๘๘.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, น. ๘๒.

^{๑๑} จันทรจุฑา สุขชี. “ลำเพ็ง : แหล่งรวมเศรษฐกิจ แหล่งรวมความบันเทิง,” ใน ลำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), น. ๑๐๑.

^{๑๒} นนทพร อยู่มั่งมี. “กองตระเวนกับการจัดการพื้นที่เมืองของกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๑๘-๒๔๕๘”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), น. ๒๗๓.

^{๑๓} สุภางค์ จันทวานิช. “การค้าและการขนส่งในย่านลำเพ็ง : จากท่าเรือสำเภาสู่ท่าเรือคลองไฟ,” น. ๗๓.

^{๑๔} จันทรจุฑา สุขชี. “ลำเพ็ง : แหล่งรวมเศรษฐกิจ แหล่งรวมความบันเทิง,” น. ๙๖-๑๐๙.

^{๑๕} กาญจนาคพันธุ์. กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้. (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๕๒), น. ๒๔๙-๒๕๐.

^{๑๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ รวมความเรียงว่าด้วยวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ต้นรัตนโกสินทร์. (นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๕๕), น. ๑๕๕-๑๙๕.

^{๑๗} กาญจนาคพันธุ์. คอคิด ขอเขียน ชุดใหม่ เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์), ๒๕๕๒), น. ๑๑๑.

^{๑๘} Edward Van Roy เขียน, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ แปล. “จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่ : คลอง ถนน ขอย สะพาน และการคมนาคมในลำเพ็ง,” ใน ลำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), น. ๒๙.

^{๑๙} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕. (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๒๑), น. ๑๘๖-๑๘๗.

^{๒๐} Edward Van Roy เขียน, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ แปล. “จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่ : คลอง ถนน ขอย สะพาน และการคมนาคมในลำเพ็ง,” น. ๓๕.

^{๒๑} คาร์ล บ็อค. ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง. แปลจาก Temples and Elephants โดย เสฐียร พันธรัณย์ และ อัมพร ทีชะระ. (กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรม, ๒๕๒๙), น. ๒๑.

^{๒๒} Edward Van Roy เขียน, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ แปล. “จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่ : คลอง ถนน ขอย สะพาน และการคมนาคมในลำเพ็ง,” น. ๓๖.

^{๒๓} กาญจนาคพันธุ์. คอคิด ขอเขียน ชุดใหม่ เล่ม ๑. น. ๑๑๒.

^{๒๔} Edward Van Roy เขียน, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ แปล. “จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่ : คลอง

ถนน ขอย สะพาน และการคมนาคมในลำเพ็ง,” น. ๓๖.

^{๒๕} ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. “โศภณีย์กับนโยบายของรัฐบาลไทย พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๕๐๓”. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), น. ๑๙-๒๒.

^{๒๖} “ประกาศตัดถนนในที่เพลิงไหม้ตำบลศาลเจ้าเก่า ท้องที่อำเภอลำเพ็ง,” ใน ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม ๒๑ ร.ศ. ๑๒๕-๑๒๖. เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่นๆ. (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิแมส, ๒๔๗๘), น. ๑๒-๑๓.

^{๒๗} Edward Van Roy เขียน, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์ แปล. “จากผืนน้ำสู่แผ่นดิน จากตรอกเล็กสู่ถนนใหญ่ : คลอง ถนน ขอย สะพาน และการคมนาคมในลำเพ็ง,” น. ๓๙-๔๐.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, น. ๔๐-๔๑.

^{๒๙} “ประกาศตัดถนนในที่เพลิงไหม้ตำบลศาลเจ้าเก่า ท้องที่อำเภอลำเพ็ง,” น. ๑๓.

^{๓๐} หม่อมหลวงวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และ สวนีย์วิเศษสินธุ์. “ความสัมพันธ์ของลำเพ็งกับพระราชวังศัจจ์กรี,” ใน ลำเพ็ง : ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ. (กรุงเทพฯ : ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), น. ๑๒๓.

^{๓๑} “เมื่อคร. ชนยัตเซนเข้าเฝ้ารัชกาลที่ ๖,” ใน ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๔๗), น. ๕๐-๕๒.

^{๓๒} หม่อมหลวงวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และ สวนีย์วิเศษสินธุ์. “ความสัมพันธ์ของลำเพ็งกับพระราชวังศัจจ์กรี,” น. ๑๓๔.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, น. ๑๓๕-๑๓๖.

^{๓๖} www.tnews.co.th/religion/324771/สมานรอย ราวไทย-จีน! ในหลวง ร.๘ และในหลวง ร.๙ เสด็จประพาสลำเพ็ง นำพระทัยพระมหากษัตริย์ ๒ รัชกาล ที่คนจีนในสยาม มิรู้ลืม #วันนี้ในอดีต สืบค้นเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๘} หม่อมหลวงวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และ สวนีย์วิเศษสินธุ์. “ความสัมพันธ์ของลำเพ็งกับพระราชวังศัจจ์กรี,” น. ๑๔๔.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๐} www.sanook.com/money/3450 และ www.mgonline.com สืบค้นเมื่อ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

^{๔๑} หม่อมหลวงวัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ และ สวนีย์วิเศษสินธุ์. “ความสัมพันธ์ของลำเพ็งกับพระราชวังศัจจ์กรี,” น. ๑๔๓.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๔๓} https://www.matichon.co.th/court-news/news_1716483/พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ลำเพ็ง 6 รัช.ค. ชาวไทยเชื้อสายจีนปีติ สืบค้นเมื่อ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สามารถติดตามอ่านวารสารใหม่ได้ที่

<http://libapp.rmutp.ac.th/newBook/?cat=10>

- ห้องสมุดเทเวศร์
- ห้องสมุดโชติเวช
- ห้องสมุดพณิชยการพระนคร
- ห้องสมุดพระนครเหนือ

